

II. Auditores autem qui appellantur apud eos, et carnibus vescuntur, et agros colunt, et si voluerint uxores habent, quorum nihil faciunt qui vocantur Electi. Sed ipsi auditores, ante Electos genua figunt, ut eis manus supplicibus imponantur non a solis presbyteris vel episcopis aut diaconibus eorum, sed a quibuslibet Electis. Solem etiam et lunam cum eis adorant et orant. Die quoque Dominico cum illis jejunt, et omnes, blasphemias cum illis credunt, quibus Manichæorum hæresis detestanda est, negantes scilicet Christum natum esse de virgine, nec ejus carnem veram confitentes fuisse, sed falsam: ac per hoc et falsam ejus passionem, et nullam resurrectionem fuisse contendunt. Patriarchas Prophetasque blasphemant. Legem per famulum Dei Moysen datam, non a vero Deo dicunt, sed a principe tenebrarum. Animas non solum hominum sed etiam pecorum, de Dei esse substantia, et omnino partes Dei esse arbitrantur. Deum denique bonum et verum dicunt cum tenebrarum gente pugnasse, et partem suam tenebrarum principibus miscuisse, eamque toto mundo inquinatam et ligatam per cibos Electorum suorum, ac per solem et lunam purgari asseverant: et quod purgari de ipsa parte Dei non potuerit, in fine sæculi æterno ac pœnali vinculo colligari, ut non solum violabilis et corruptibilis et contaminabilis credatur Deus, cujus pars potuit ad mala tanta perduci, sed non possit saltem totus a tanta cõinquinatone et immunditia et miseria, vel in fine sæculi purgari.

III. Has cum illis intolerabiles blasphemias, subdiaconus iste quasi catholicus, non solum credebat sed quibus viribus poterat, edocebat. Nam docens patefactus est cum se quasi discentibus credidit. Rogavit me quidem posteaquam se Manichæorum Auditorem esse

confessus est, ut eum in viam veritatis doctrinæ catholicæ revocarem: sed fateor, ejus fictionem sub clerici specie vehementer exhorruï, eumque coërcitum pellendum civitate curavi. Nec mihi hoc satis fuit, nisi et tuæ sanctitati eum meis litteris intimarem, ut a clericorum gradu congrue ecclesiastica severitate dejectus, cavendus omnibus innotescat. Petenti autem pœnitentiæ locum, tunc credatur, si et alios quos illic novit esse, manifestaverit vobis, non solum in Malliana, sed in ipsa tota omnino provincia.

EPISTOLA CCXXXVII¹.

Domino beatissimo, et merito venerabili fratri et coepiscopo
CERETIO AUGUSTINUS in Domino salutem.

Augustinus Ceretio, de Priscillianistarum fraude in Scripturis, cum sacris, tum apocryphis exponendis; deque hymno quem a Christo dictum esse fingentes præferebant canonicis litteris.

I. LECTIS his, quæ misit sanctitas tua, videtur mihi Argirius in Priscillianistas, aut nesciens irruisse, ita ut omnino utrum ipsi essent Priscillianistæ ignoraret, aut jam ejusdem hæresis retibus implicatus. Nam Scripturas Priscillianistarum esse non dubito. Vix autem mihi vacare utcumque potuit, aliis atque aliis sine intermissione necessitatibus superantibus, ut unus mihi saltem totus ex duobus ipsis codicibus legeretur. Nescio quo enim modo alius aberravit, et diligentissime inter nostros requisitus

¹ Alias CCLIII. prima. quæ autem 237 erat, nunc 56.

nullo modo potuit inveniri, domine beatissime et merito venerabilis pater.

II. Hymnus sane, quem dicunt esse Domini nostri Jesu Christi, qui maxime permovit venerationem tuam, in Scripturis solet apocryphis inveniri. Quæ non proprie Priscillianistarum sunt, sed alii quoque hæretici eis nonnullarum sectarum impietate vanitatis utuntur, inter se quidem diversa sentientes, unde suas quisque varias hæreses sunt secuti, sed scripturas istas habent in sua diversitate communes, easque illi præcipue frequentare assolent, qui Legem veterem et Prophetas canonicos non accipiunt. Negant enim hæc ad Deum bonum, et ad Christum ejus Filium pertinere; sicut Manichæi, sicut Marcionistæ, et cæteri quibus hæc blasphemia damnabilis placuit. Qui etiam in Scripturis canonicis Testamenti Novi, hoc est in veris evangelicis et apostolicis litteris, non accipiunt omnia, sed quod volunt, et libros eligunt quos accipiant, aliis improbatis. Sed et in singulis quibusque libris loca distinguunt, quæ putant suis erroribus convenire: cætera in eis pro falsis habent. Nam quidam Manichæi canonicum librum, cujus titulus est: *Actus Apostolorum*, repudiant. Timent enim evidentissimam veritatem ubi apparet sanctus Spiritus missus, qui est a Domino Jesu Christo in evangelica veritate promissus¹. Sub ejus quippe Spiritus nomine, a quo penitus alieni sunt, indocta hominum corda decipiunt, mira cæcitate asserentes eandem Domini promissionem in suo hæresiarcha Manichæo esse completam. Quod et illi hæretici faciunt, qui vocantur Cataphryges, dicentes, per nescio quos insanos, Montanum scilicet et Priscillam, quos et proprios suos prophetas habent, venisse Spiritum sanctum, quem Dominus missurum se esse promisit.

¹ Act. 11, 2.

III. Priscillianistæ vero accipiunt omnia et canonica, et apocrypha simul. Sed quæcumque quæ contra eos sunt, in suæ perversitatis sensus aliquando callida et astuta, aliquando ridicula et hebeti expositione pervertunt. Nec saltem ita ut ea ipsa, quæ exponunt ab suæ sectæ hominibus alienis, vera esse credant: alioquin aut catholici essent, aut non multum a veritate alieni, qui et in ipsis scripturis apocryphis sensus catholicos invenirent, aut invenire velle viderentur: sed cum ipsi alia cum suis sentiant, atque inter suos doceant, sive discant, quæ non audent prodere, quoniam revera nefaria sunt et detestanda; tamen fidem catholicam eis, quos timent, prædicant, non quam teneant, sed sub qua lateant. Possunt enim aliqui hæretici reperiri fortasse immundiores, sed nullus istis fallacia comparatur. Alii quippe ut sunt hominum vitia, de hujus vitæ consuetudine vel infirmitate mentiuntur. Isti autem in ipsa nefaria doctrina hæresis suæ præceptum habere prohibentur, ut occultandorum dogmatum suorum causa, etiam cum falsa juratione mentiantur. Hi qui eos experti sunt, et ipsorum fuerant¹, atque ab eis Dei misericordia liberati sunt, etiam verba ipsa præcepti hujus ista commemorant,

Jura, perjura, secretum prodere noli.

IV. Proinde ut sine ulla difficultate videatur, quam non hoc sentiunt de scripturis apocryphis, quod se exponere simulant, ratio consideranda est, quam reddere videntur, ut eisdem scripturis tanquam divina tribuatur auctoritas, ut quod scelestius est, etiam canonicis præferant. Habes verba eorum in illo codice ita posita: « [Hymnus Domini, quem dixit secreta sanctis Apostolis] » discipulis suis quia scriptum est in Evangelio, Hymno

¹ Vide lib. 2. *Retract.* cap. 60.

» dicto ascensit in montem¹; et qui in canone non est
 » positus, propter eos qui secundum se sentiunt, et non
 » secundum spiritum et veritatem Dei, eo quod scriptum
 » est, Sacramentum regis bonum est abscondere, opera
 » autem Dei revelare, honorificum est².] » Ista est magna
 eorum ratio, cur iste hymnus non sit in canone, quia
 velut sacramentum regis abscondendum fuit his, qui se-
 cundum carnem sentiunt, et non secundum spiritum et
 veritatem Dei. Ergo Scripturæ canonicæ non pertinent ad
 sacramentum regis, quod isis abscondendum videtur;
 et eis conscriptæ sunt, qui secundum carnem sentiunt,
 et non secundum spiritum et veritatem Dei. Quod quid
 est aliud, quam dicere Scripturas sanctas canonicas nec
 secundum spiritum Dei sapere, nec pertinere ad verita-
 tem Dei. Quis hoc audiat, quis valeat sustinere tantæ im-
 pietatis horrorem? Aut si Scripturæ canonicæ spiritua-
 liter a spiritualibus, carnaliter a carnalibus sentiuntur,
 cur non est et iste hymnus in canone, si et ipsum spiri-
 tuales spiritualiter, carnales carnaliter sentiunt?

V. Deinde quid causæ est, ut eundem hymnum isti
 secundum Scripturas canonicas conentur exponere. Si
 enim propterea non est in Scripturis canonicis, quia illæ
 Scripturæ carnalibus, hymnus autem iste spiritualibus
 scriptus est, quomodo de Scripturis ad carnales homi-
 nes pertinentibus exponitur hymnus, qui non pertinet ad
 carnales? Si enim, verbigratia, propterea³ in isto hymno
 cantatur, et dicitur: « Solvere volo, et solvi volo, » quia
 sicut isti hæc verba exponunt, solvit nos Dominus Chris-
 tus a conversatione sæculi, ut non iterum ligemur in eo:
 hæc in Scripturis canonicis utique didicimus, quod solvat
 nos Dominus a conversatione sæculi, et quia in eo non
 debemus, iterum colligari. Nam quid est aliud: « Diru-

¹ Matth. xxvi, 30. — ² Tob. xii, 7. — ³ Alias prope.

pisti vincula mea⁴; » Quid est aliud: « Dominus solvit
 compeditos²? » Jam solutus autem Apostolus admonet di-
 cens: « State ergo, et ne iterum servitutis iugo detinea-
 » mini³: » et apostolus Petrus dicit: « Si enim refugien-
 » tes coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri et
 » Salvatoris Jesu Christi, his rursus impliciti superantur,
 » facta sunt eis posteriora, deteriora prioribus⁴; » sic os-
 tendens cum soluti fuerimus, alligari nos mundo iterum
 non debere. Cum itaque ista in canone, sive ex his testi-
 moniis, quæ commemoravi, sive ex aliis plurimis manifesta
 sint et legi et prædicari non cessent, quid est quod isti
 hunc hymnum, ubi, ut secundum ipsos loquar, verba ob-
 scurissime sunt posita, propterea dicunt in canone non
 esse, ne valerent carnalibus? cum potius ea videamus
 in canone revelata; in hoc autem hymno omnino velata;
 sicut ipsi asserunt, nam sicut magis credendum est, pro-
 sus non sunt ipsa, sed nescio quæ alia, quæ tali exposi-
 tione multo amplius velant, et revelare fomidant.

VI. Nam utique si hoc illis verbis, significatur quod
 nos solvit Dominus a conversatione sæculi, et ut non ite-
 rum ligemur in eo, non diceretur: « Solvere volo, et solvi
 volo; » sed solvere volo, et eos quos solvero, ligari nolo.
 Aut si membra sua, id est fideles suos in transfiguratur,
 quemadmodum ait: « Esurivi, et dedistis mihi mandu-
 » care⁵; diceret potius, Solvi volo, et ligari nolo. Aut si
 propterea ipse solvit, et ipse solvitur, quia solvit caput,
 membra solvuntur, quæ persequatur, qui clamavit de
 cælo: « Saule Saule, quid me persequeris⁶; » hoc quidem
 verborum istorum expositor iste non dixit; sed etiamsi
 dixisset, id ei responderemus, quod paulo ante respondi-
 mus: Quoniam hæc in Scripturis canonicis legimus, ibi

⁴ Psal. cxv, 17. — ² Id. cxlv, 8. — ³ Galat. v, 1. — ⁴ 2 Petr. ii, 20. —
⁵ Matth. xxv, 35. — ⁶ Act. ix, 4.

intelligimus, inde firmamus, inde quotidie prædicamus. Quid est igitur quod iste hymnus dicitur carnalibus fuisse subtractus, ut non poneretur in canone, cum quod in illo opertum est, in canone apertum sit. An usque adeo desipiunt, immo insaniunt, ut audeant dicere sacramentum regis in hoc hymno absconditum esse spiritualibus, in canone autem manifestum esse carnalibus?

VII. Hoc de superioribus ejusdem hymni verbis dici potest, ubi ait: « Salvare volo, et salvari volo. » Si enim, sicut ipsi exponunt, hoc ista verba significant, quod salvamur a Domino per baptismum, et salvamus, id est, custodimus in nobis Spiritum datum nobis per baptismum, nonne istum sensum Scriptura canonica clamat, ubi legimus: « Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis¹ » et ubi nobis dicitur: « Spiritum nolite extinguere² » Quomodo ergo iste hymnus in canone ideo non est, ne carnalibus innotescat, cum id quod in illo obscurum est, in canone luceat? nisi quia sub hac qualicumque expositione, quam quibuslibet aliis obtendunt, illud quod hic ipsi sapiunt occultare conantur; qui tamen usque adeo cæci sunt, ut etiam quædam verba de ipso canone adhibeant ad exponendum hymnum, quem propterea dicunt in canone non esse, ne sacramentum regis carnalibus proderetur. Quid ergo faciunt in canone clarius posita, per quæ in isto hymno eperiantur obscura?

VIII. Nam si hoc, ut dicunt, intelligendum est in isto hymno, ubi ait: « Generari volo, » quod in canonica epistola Pauli apostoli scriptum est: « Quos iterum parturio donec Christus formetur in vobis³ » si hoc intelligendum est in isto hymno, ubi ait: « Cantare volo, » quod in Psalmo canonico scriptum est: « Cantate Domino canticum novum⁴ » si hoc intelligendum est in isto hymno, ubi

¹ Tit. III, 5. — ² 1 Thess. v, 19. — ³ Galat. iv, 19. — ⁴ Psal. xcv, 1.

ait: « Saltate cuncti, » quod scriptum est in cantico evangelico: « Cantavimus vobis, et non saltastis¹ »: si hoc intelligendum est in isto hymno: « Plangere volo, tunc dite vos omnes², » quod scriptum est in cantico evangelico: « Planximus vobis, et non luxistis³ »: si Ornare volo, et ornari volo, » hoc significat in isto hymno quod scriptum est in canone: « Habitare Christum per fidem » in cordibus vestris⁴: et, Vos estis templum Dei, et spiritus Dei habitat in vobis⁵: si quod ait in isto hymno: « Lucerna sum tibi, ille qui me vides, » hoc significat, quod scriptum est in Psalmo canonico: « In lumine tuo videbimus lumen⁶ »: si quod ait in hymno: « Janua sum tibi quicumque me pulsas, » hoc significat quod in Psalmo canonico legitur: « Aperite mihi portas » justitiæ, ingressus in eis, confitebor Domino⁷: » et in alio Psalmo: « Tollite portas principes vestri, et elevamini portæ æternales, et introibit rex gloriæ⁸ »: si quod ait in isto hymno: « Qui vides quod ago, tace opera mea, » hoc significat quod scriptum est in libro Tobie: « Sacramentum regis bonum est abscondere⁹ »: cur iste hymnus non esse in canone propterea dicitur, ut sacramentum regis abscondatur carnalibus; cum ea quæ in isto hymno exponuntur, etiam in canone legantur, et sic ibi reperiantur manifesta, ut per hæc illa exponantur obscura: nisi quia istas expositiones habent in quibus lateant; in verbis vero illius hymni, quem exponere se simulant, hoc sapiunt, quod alienis exponere timeant?

IX. Longum est cuncta disputando monstrare. Verum ex his quæ diximus, cætera considerare facillimum est,

¹ Matth. xi, 17. — ² Luc. vii, 32. — ³ Matth. xi, 17. — ⁴ Ephes. iii, 17. — ⁵ 2 Cor. vi, 16. — ⁶ Psal. xxxv, 10. — ⁷ Id. cxvii, 19. — ⁸ Id. xxiii, 7. — ⁹ Tob. xii, 7.

et videre ea, quæ in expositione hujus hymni bona et honesta dicunt, etiam in canone reperiri. Unde illa eorum non ratio, sed tergiversatio est, ideo illum esse a canone separatum, quia carnalibus hominibus abscondendum regis fuerat sacramentum. Unde non immerito creduntur istis expositionibus non aperire velle quod legunt, sed potius operire quod sentiunt. Nec mirum, quandoquidem ipsum Dominum Jesum loquentem, non per ora Prophetarum, vel Apostolorum, vel Angelorum, sed per os proprium, illusorem potius quam veritatis doctorem fuisse crediderunt. Huic utique hymno divinam tribuentes auctoritatem, ubi cum dixisse nescio quis ejusdem hymni conditor finxit; « Verbo illusi cuncta, » et non non sum illucus in totum: » respondeant si possunt egregii spiritales, quo eamus, cui aures aperiamus, cui loquenti utcumque credamus, in cujus promissione spem ponamus, si verbo cuncta Christus illusit, si verbo cuncta omnipotens magister illusit, si verbo cuncta ille qui est unigenitus Verbum Dei Patris illusit? Quid ulterius loquar de perditis vaniloquis, et mentis seductoribus, primum suæ, deinde cæterorum, quos sibi ad interitum prædestinatos æternum consociare poterunt. Rescripsi venerationi tuæ, et multo serius quam volueram, et piura quam disposueram. Optime facitis vigilanter lupos cavere; sed etiam pro sanandis ovibus, si quas forte violaverint, sive jam vulneraverint, pastoralis diligentia, ipso adjuvante pastorem Domino, laborate.

EPISTOLA CCXXXVIII¹.

Augustinus Pascentio (domus regie Comiti Ariano, qui ipsum ad colloquium apud Carthaginem provocarat, ex Possidio c. 17.) et in professione fidei eluserat, ac post jactarat Augustinum ab ipso superatum, scripto reddit rationem fidei suæ de tribus personis et uno Deo, deque verbo ἰπεδισιον.

I. VOLUERAM quidem petente te atque instante, ut meminisse dignaris, imo pro merito ætatis ac dignitatis tuæ jubente te, de fide Christiana, etiam præsens cum præsentem, in quantum mihi facultatem Dominus largiretur, conferre sermonem. Sed quia tibi post prandium displicuit quod inter nos mane placuerat, ut a notariis verba nostra exciperentur; ne ulterius dicas, quod te audio non tacere, non me fuisse ausum tibi dicere fidem meam, his litteris accipe, quod et tu legas, et cui volueris legendum tradas, et quod volueris vicissim scribendo ipse respondeas. Iniquum est enim ut quisque de alio judicare velit, et judicari de se nolit.

II. Et de præterito quidem placito nostro, quod condicto meridiano implere noluisti, facile existimari potest, quis nostrum fidei suæ fiduciam non habuerit; utrum qui volebat ut diceretur, et timebat ne teneretur; an qui usque adeo nolebat eam disceptantium judicio subtrahi, ut mandata litteris vellet etiam legentium memoriæ commendari, ne quisquam vel oblivione opinatus vel dissensione irritatus, diceret ab aliquo nostrum, aut non esse dictum quod dictum erat, aut dictum esse quod dictum

¹ Alias CLXIV, quæ autem 238 erat, nunc 69.

erat. In his enim solent latebras suæ malæ defensionis inquirere, qui contentionis sunt cupidiores, quam veritatis. Hoc autem nec a te nec a me, nec de te nec de me dici posset, si in fide condicti permaneres, ut verba nostra exciperentur et scriberentur, præsertim quia tu ipse in iis verbis, quibus fidem tuam pronuntiasti, quoties ea repetisti, toties variasti, quod nulla credo fraude, sed oblivione factum esse.

III. Nam primo dixisti, « Credere te in Deum Patrem omnipotentem, invisibilem, ingenitum, incapabilem: et in Jesum Christum filium ejus, Deum, natum ante sæcula, per quem facta sunt omnia; et in Spiritum sanctum. » Quibus ego auditis, cum respondissem, nondum a te quidquam dictum, quod meæ fidei repugnaret, et ideo si ea scripsisses, me his etiam posse subscribere; ad hoc nescio quomodo res perducta est, ut accepta charta, ea ipsa, quæ dixeras, velles etiam litteris tua manu exprimere. Quod cum mihi ad legendum dedisses, animadverti minus te scripsisse « Patrem, » cum scripsisses, « Deum omnipotentem, invisibilem, ingenitum, innatum. » Quod ubi commemoravi, non post multam allegationem, addidisti « Patrem, » et « Incapabilem » quidem, quod verbis dixeras, scripto prætermiseras: sed nulla hinc a me facta commemoratio est.

IV. Deinde cum dixissem me paratum esse subscribere adhuc illa verba etiam mea esse posse, prius quæsivi, ne quod in mentem venerat laberetur, utrum alicubi Scripturarum divinarum legeretur: « Pater ingenitus¹. » Hoc autem feci, quia in exordio sermonis nostri cum Arius et Eunomius commemorati essent, non a me, sed a fratre meo Alypio, requirente quemnam eorum secutus

¹ Ἀγέννητος.

esset Auxentius, qui abs te fuerat non parva prædicatione laudatus, exclamando anathematizasti et Arium et Eunomium; tum continuo flagitasti, ut et nos anathematizaremus ὁμοούσιον, quasi quisquam homo esset, qui hoc vocaretur, sicut Arius et Eunomius. Deinde vehementer exigebas, ut hoc verbum tibi in Scripturis ostenderemus, et statim nobis communicares. Respondebatur a nobis, quia nos latine loqueremur, et illud græcum esset, prius quærendum esse quid sit ὁμοούσιον, et tunc exigendum ut in libris sanctis ostenderetur. Tu contra verbum ipsum crebro repetens, et invidiose ventilans, atque in conciliis majorum nostrorum conscriptum commemorans, vehementer urgebas, ut ipsum omnino verbum quod est ὁμοούσιον, in sanctis libris ostenderemus; nobis etiam atque etiam revocantibus, quia lingua nostra græca non esset, prius interpretandum et exponendum esse quid sit ὁμοούσιον, tum demum in divinis litteris requirendum: quia etsi fortasse nomen ipsum non inveniretur, res tamen ipsa inveniretur. Quid est enim contentiosius, quam ubi de re constat, certare de nomine?

V. Hæc ergo quia inter nos jam collocuti fueramus, posteaquam ad id ventum est ut fidem tuam, sicut commemoravi, scriberes, quanquam nihil in eis verbis viderem nostræ fidei esse contrarium, et propterea me dicerem paratum esse subscribere; quæsivi, ut dixi, utrum Scriptura Dei contineret hoc verbum, quod « Pater esset » ingenitus, » Et cum scriptum esse respondisses, instantius quærebam, ut ostenderes. Tunc unus ex iis qui aderant, quantum intelligi datur, fidei tuæ socius, ait mihi, « Quid ergo? Tu Patrem genitum dicis? » Respondi, « Non dico. Et ille, « Si ergo genitus non est, inquit, utique ingenitus est. » Cui ego, Vides, inquam, posse fieri ut etiam de verbo, quod in Scriptura Dei non est,

reddatur tamen ratio unde recte dici ostendatur. Sic ergo et ὁμοσίον quod in auctoritate divinatorum librorum cogebamur ostendere, etiamsi vocabulum ipsum ibi non inveniamus, fieri posse ut illud inveniamus, cui hoc vocabulum recte adhibitum iudicetur.

VI. Quibus dictis quid hinc tibi videretur attendi ut audirem; et aisti, « Recte factum esse ut ingenitus Pater in Scripturis sanctis non diceretur, ne illi vel tali verbo fieret injuria: » Ergo, inquam, modo facta est injuria Deo, et hoc manu tua? Quo audito fateri jam coepisti, nec te hoc dicere debuisse. Sed cum admonerem ut si tibi tale videretur hoc verbum, ut ad Dei pertineret injuriam, deleres illud inde ubi scripseras; considerasti, credo, posse id recte dici, et posse defendi; et rursus aisti, « Prorsus ego hoc dico. » Tum ego illud, quod jam dixeram repetivi, ita fieri posse, ut etiam ὁμοσίον neque scriptum in sanctis paginis inveniatur, et tamen dictum in assertionem fidei defendatur, sicut « Patrem » in illis libris nusquam « Ingenitum » legimus, et tamen dicendum esse defenditur. Tunc a me chartam, quam dederas abstulisti et conscidisti. Et constituimus postmeridianum tempus, ut adessent notarii ad excipienda verba nostra, atque inter nos ista quantum possemus diligentius tractaremus.

VII. Venimus, ut nosti, ad horam condictam, notarios adduximus, ut et tui adessent, conседimus. Dixisti rursus fidem tuam, atque in verbis tuis non audivi « Ingenitum Patrem. » Credo quod cogitaveris quid inde mane dictum fuerit, et præcavere volueris. Deinde poposcisti ut ego etiam dicerem fidem meam. Ubi cum postulassem commemorans antemeridianum placitum nostrum, ut ea, quæ dixeras, dictare potius dignareris; tunc exclamasti calumniam parare nos tibi, et ideo verba

tua conscripta velle retinere. Ibi quid responderim recordari non libet, atque utinam nec tu memineris. Servavi tamen debitam honorificentiam honori tuo, nec maledictum deputavi, quod non a veritate, sed a potestate audire meruissem. Tamen quia vel ipsa verba repetivi, ut pressa voce dicerem, Ita-ne calumniam paramus nos tibi? ut ignoscas peto.

VIII. Sed tu his auditis, rursus fidem tuam sono clariore repetiisti, atque in verbis tuis non audivi « Deum Filium, » quod nunquam, quoties eam dixisti, tacueras. Hic ego tam modeste, ut nusquam pulsarem, ut de excipiendis verbis nostris, quod inter nos placuerat impleretur, etiam ipsam utilitatem de præsentis experimento suggessi, dicens te ipsum non potuisse in memoria verba tua tibi usitatissima retinerere, quando nunquam ea repetere valuisse videbamus, cum non aliquid maxime necessarium parares; quanto minus posse illos, qui nos audirent, ita nostrorum meminisse verborum, ut si quid forte vel tu de meis, vel ego de tuis verbis, vellem retractare atque discutere, valeret seu dictum seu non dictum liquido recordari; in qua nobis difficultate facile notariorum recitatio subveniret. Tunc indignanter dixisti, « Melius fuisse ut meam famam semper audires, eo quod longe inferiorem me expertus esses, quam tibi illa jactasset. » Tunc ego commemoravi, cum te ante prandium salutarem, et eam famam nobis prædicasses, hoc me dixisse, quod de me illa mentita sit. Hic sane aisti, « Verum me dixisse. » Proinde cum duo tibi de me diversa locuti sint, aliud fama mea, et aliud ego, magis utique gaudere debeo, me potius quam illam repertum esse veracem. Sed quia scriptum est, « Solus » Deus verax, omnis autem homo mendax¹; » vereor ne

¹ Rom. III, 4.